

*К. В. Антонова, О. Ю. Корж,
ДЗ «Луганський державний медичний університет», м. Луганськ*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ НА ЗАКЛЮЧНОМУ ЕТАПІ НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ МЕДИЧНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті проаналізована навчальна література з російської мови як іноземної, яка застосовується на завершальному етапі навчання мові студентів-медиків, визначені основні прийоми семантизації лексики, представлені основні види вправ на вивчення та закріплення нової лексики, а також для опанування мовними одиницями та комунікативним навичками. Визначені доцільність та рівень ефективності використання найбільш розповсюджених вправ, які використовуються в процесі вивчення російської мови як іноземної: вивчення напам'ять, переказ тексту, переклад з рідної мови на російську.

Ключові слова: іноземні студенти-медики, комунікативні навички, семантизація лексики, комунікативна компетенція, професійно-орієнтована лексика, науковий стиль.

В статье проанализирована учебная литература по русскому языку как иностранному, которая используется на завершающем этапе обучения языку студентов-медиков, определены основные приёмы семантизации лексики, представлены основные виды упражнений на изучение и закрепление новой лексики, а также для овладения языковыми единицами и коммуникативными навыками. Определены целесообразность и уровень эффективности использования наиболее распространенных упражнений, используемых в процессе изучения русского языка как иностранного: изучение наизусть, пересказ текста, перевод с родного языка на русский.

Ключевые слова: иностранные студенты-медики, коммуникативные навыки, семантизация лексики, коммуникативная компетенция, профессионально-ориентированная лексика, научный стиль.

In the article academic books on the Russian language as a foreign one are analysed. This literature is used on the final stage of the language teaching of medical students. The basic methods of vocabulary semantization are determined; the basic types of exercises on new vocabulary studying and consolidation are presented, and the methods for language units acquirement and communicative skills are given. Expediency and the level of efficiency of the most common exercises usage are determined. These tasks are used in the process of the Russian language as a foreign one studying: learning by heart, text retelling, translation from the native language into Russian.

Key words: foreign medical students, communicative skills, vocabulary semantization, communicative competence, professionally-oriented vocabulary, scientific style.

Процес європейської інтеграції дедалі помітніше впливає на всі сфери життя держави, не оминув він і вищу освіту. Україна чітко визначила свої орієнтири на входження в освітній та науковий простір Європи. Прийняття Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України у 2004 р. рішення про підтримку Болонської декларації (1999 р.) про єдиний європейський освітній простір і про проведення педагогічного експерименту з впровадження кредитно-модульної системи в 58 українських ВНЗ у рамках двохетапної реформи є дійсно значущим для вищої освіти України і, в разі успіху, кардинально змінить навчальний процес у вищих навчальних закладах.

Розвиток та поширення міжнародних стосунків в політичних, науково-технічних, культурних, економічних та освітніх галузях вимагають від сучасного випускника вищої медичної школи не тільки наявності глибоких професійних навичок та вмінь, але й володіння іноземними мовами.

Метою статті є аналіз навчальної літератури з російської мови як іноземної для студентів 3-4 курсів медичних університетів, дослідження типових завдань з метою визначення їхньої ефективності в процесі вивчення мови іноземними студентами та здобуття комунікативних навичок необхідних для спілкування в професійно-навчальній діяльності.

Питання про контент курсу з «Російської (української) мови як іноземної» поки що лише ставиться на порядок денний. Тому говорити про якісь серйозні дослідження ще рано. Більшість методистів (Г. Левченко, М. Зайцева, Н. Топіліна, Г. Барабанова та ін.) пов'язують структуру курсу з тематичним принципом відбору навчального матеріалу, тобто фактично кількість змістових модулів визначається кількістю тем, які передбачається вивчити протягом годин, відведених навчальною програмою на російську мову як іноземну. Розробці структури, способів організації самостійної роботи з позиції особистісно-орієнтованого та комунікативних підходів до викладання російської мови як іноземної присвячені дослідження Г. Н. Протасової, Н. І. Соболевої, Л. А. Прядиної, І. А. Зимньої та ін.

Актуальність та новизна нашого дослідження полягає в тому, що на сьогоднішній день не існує типового підручника з російської мови як іноземної для студентів-медиків, а в методичній та навчальній літературі не існує достатньо розроблених навчальних та дидактичних матеріалів для вивчення російської (української) мови як іноземної на завершальному етапі навчання, які б готували до професійного спілкування, клінічної практики в лікарні, моделювання професійної діяльності студентів на мовному рівні. Необхідно також диференціювати рівень ефективності мовних та комунікативних вправ, які використовуються на завершальному етапі вивчення російської мови як іноземної.

Завдання курсу «Російська мова як іноземна» в ДЗ «Луганський державний медичний університет» визначається комунікативними та пізнавальними потребами спеціалістів-іноземців.

Мета курсу «Російська мова як іноземна» – придбання комунікативної компетенції, рівень підготовки якої дозволяє застосування іноземної мови в професійній діяльності, зокрема медичній. Володіння іноземною лексикою професійного середовища забезпечує здатність майбутнього спеціаліста побудувати власне

висловлювання, вміння вести діалог-бесіду, діалог-дискусію на професійні теми, дозволяє донести свої думки та ідеї до співбесідника і обмінятися з ним інформацією. Головним показником досягнення результатів вивчення російської мови студентами-іноземцями – це знання загальної лексики на початковому етапі навчання та нейтрального наукового стилю, а також володіння термінологією спеціальності на заключному етапі курсу «Російська мова як іноземна».

Для реалізації цих цілей потрібні навички читання, написання, слухання і мовлення, сформованих на матеріалі професійно орієнтованих медичних текстів, знаннях характерних рис і особливостей наукового стилю, знайомство із структурно-семантичними типами слів, словосполучень, синтаксичних конструкцій, що в ньому функціонують [1, с. 105–106].

Проведений аналіз навчальної літератури з російської мови як іноземної дозволяє зробити висновок, що зміст навчального, граматичного і лексичного матеріалу не готує майбутніх іноземних студентів-медиків до професійного спілкування. Підручники для медичних вищих навчальних закладів страждають не цілеспрямованістю мовного матеріалу і відсутністю професійної орієнтації. Великий російський педагог К. Д. Ушинський стверджував, що якісний підручник складає фундамент гарного викладання, при гарному підручнику і сприятливій методиці і недосвідчений викладач може бути хорошим.

Звідси на кафедрі української мови та гуманітарних наук виникла необхідність створення методичного посібника спрямованого на мовну підготовку іноземних студентів-медиків до клінічної практики, формування у них навичок професійної усної і письмової мови, вироблення мовної поведінки в різноманітних професійних ситуаціях. Автори методичного посібника поставили перед собою завдання визначити словниковий мінімум, адаптувати наукові тексти з клінічних дисциплін, відібрати лексико-граматичні одиниці, які відображають особливості мови спеціальності. Зміст текстів включає опис захворювання, його причини, симптоми, лікування, скарги хворого і т. ін. Система передтекстових завдань спрямована на подолання труднощів засвоєння російської медичної термінології, побудову синтаксичних і словотворчих моделей наукового стилю мови.

При навчанні мові спеціальності особлива увага приділяється семантизації лексики. Для цього використовуються різні прийоми:

- *наочність* (полегшує процес засвоєння термінів, оживляє зайняття, підвищує інтерес студентів до засвоєння нових лексичних одиниць);
- семантизація за допомогою *словотворчого аналізу*, наприклад, утворення віддієслівних іменників (проявлять – проявление, лечить – лечение, выявлять – выявление та ін.);
- *підбір синонімів* для введення нових термінів-дублетів (пальпация – ощупывание, локализация – сосредоточение, перкуссия – выслушивание і ін.);
- *переклад* окремих лексичних одиниць.

Закріплення і подальше тренування пропонується за допомогою лексико-граматичних вправ (*підбір необхідних слів, зміна форм числа, особи, часу, різні заміни конструкцій*). Окрім цих видів завдань пропонуються мовні і комунікативні завдання такі як: відповіді на питання, складання плану за текстом, переказ тексту з використанням лексико-граматичних конструкцій, властивих науковому стилю мови (*що означає що, що характеризується чим та ін.*), складання діалогів лікар – пацієнт, вивчення діалогів напам'ять, вправи на переклад та ін.

В статті ми розглянемо ефективність деяких видів вправ, які активно використовуються в сучасному навчальному процесі на завершальному етапі вивчення російської мови як іноземної: вивчення діалогів напам'ять, переказ прочитаних текстів, вправи на переклад.

Проаналізуємо вивчення діалогів напам'ять. Автори підручників дуже часто звертають увагу на даний тип завдань, а методисти зрідка звертають на ці вправи увагу. Однак ефективність використання цих вправ досі є не до кінця визначеною, оскільки в методичній літературі зустрічаємо рекомендації як з використання даного типу вправ, так і прихильників уникати вивчення напам'ять. Дійсно, викладачі-практики знають, що це досить розповсюджена форма роботи, та в залежності від установок окремих викладачів цій формі надається більша або менша увага.

З використанням вправ на вивчення напам'ять, на нашу думку, доцільно погодитися на старших курсах, коли іноземні студенти вже майже оволоділи мовою та вивчають уривки творів (здебільшого поетичних) для поглиблення знань про красу мови, яку вони вивчають. Коли ж пропонують завчати напам'ять ті або інші уривки прозових текстів (діалогів лікар – пацієнт), напевно вважається, що окремі фрагменти (слова або фрази) будуть використані студентами в професійно-навчальній мовній діяльності. Для нас важко обґрунтувати таку позицію. Адже кожний мовний акт в природній ситуації – це продукування якогось нового змісту. Мовний акт відповідає конкретній ситуації спілкування в певних умовах середовища й ніколи достеменно не може бути повторений. В цьому випадку мовний фрагмент, який був завчений в навчальному діалозі, навряд чи може бути використаний в новій ситуації. Виняток становлять деякі стереотипні фрази, кількість яких незначна та при побудові системи вправ їх можна не враховувати.

Як відомо, характер функціонування мовної одиниці в потоці мови такий, що при всієї безлічі варіантів в конкретних мовних актах, в кожному з них вона зберігає деякі незмінні риси. Завдяки чому мовна одиниця існує і саме це є основою правил її використання в мові. В тому або іншому мовному акті певна одиниця мови представлена конкретним варіантом, особливості якого визначаються унікальною ситуацією спілкування [2].

Логічною, на нашу думку, є стратегія навчання усному мовленню, яка спирається на необхідність оволодіння системою одиниць мови в динамічній сукупності. Тільки такі знання роблять можливим продукування нових мовних актів в постійно змінних мовних ситуаціях. Таким чином, вивчення текстів напам'ять не може дати позитивного ефекту в оволодінні усною мовою, оскільки мовна одиниця зберігається в свідомості сту-

дента не в загальному, а в формі конкретного варіанту, який може бути використаний для єдиної конкретної мовної ситуації.

Отже, якщо в основу навчання іноземних студентів на завершальному етапі ставити принцип використання мови як засобу спілкування, вивчення текстів напам'ять не виправдовує енергетичні та часові затрати студентів порівняно з очікуваним ефектом. Єдиним видом матеріалів, які, ми вважаємо, доцільно завчати іноземним студентам напам'ять, є поезія. Однак вірші можна вивчати лише за умови відповідності рівня володіння мовою ступеню мовної складності тексту.

Досить близькою до вивчення напам'ять є проблема переказу текстів як засобу оволодіння усною мовою. Для іноземних студентів як правило ставиться завдання як можна ближче до тексту переказати зміст прочитаного. Студент докладає великих зусиль для запам'ятовування змісту в певній мовній оформленості та послідовності, як представлено в тексті. Студент виконує фактично чисте репродукування, приділяючи основну увагу запам'ятовуванню. В той же час, як при вивченні напам'ять, зовсім не тренується вміння варіативного використання мовної одиниці. Отже, іншими словами, переказ тексту якомога ближче до тексту – це такий же малопродуктивний вид роботи, як і вивчення напам'ять.

На нашу думку, необхідно підкреслити, що інші види переказу текстів є набагато ефективнішими: скорочений переказ змісту, виділення головної проблеми та думки в тексті, переказ від особи того чи іншого персонажу тексту. Всі ці види переказу характеризуються певним ступенем творчого підходу студентів до виконання завдання і, коли рівень володіння мовою дозволяє студентам виконати даний вид завдання, такі перекази є досить продуктивними та ефективними формами роботи в процесі формування комунікативних вмінь та навичок іноземних студентів.

Нарешті розглянемо результативність використання вправ на переклад. Ці вправи можуть виконувати дві основні функції. По-перше, опанування перекладу з однієї мови на іншу. По-друге, навчання усному мовленню. Роль вправ на переклад цікавить нас саме з точки зору навчання усному мовленню. В навчальній літературі на завершальному етапі вивчення мови вправи на переклад використовуються з метою первинного закріплення мовного матеріалу [3, с. 203–208]. Звісно, переклад використовується і при первинній подачі інформації з метою семантизації матеріалу. В якості вправ на переклад, метою яких є формування комунікативних навичок іноземних студентів, доцільно використовувати переклад з рідної мови (або англійської) на російську мову; тільки в такому вигляді переклад сприяє закріпленню нового матеріалу й, відповідно, може бути розцінений як передтекстова вправа.

З точки зору взаємозв'язку рідної та іноземної мови, оволодіння усною іноземною мовою можна представити як процес поступового відриву іноземної мови від рідної. Ідеальним результатом вивчення іноземної мови можна вважати момент, коли в природних умовах спілкування іноземна мова функціонує як автономна система, яка не залежить від рідної мови. Саме вправи на переклад мають сприяти формуванню автономної системи іноземної мови. Щоб система іноземної мови функціонувала як автономна система, необхідно використовувати заходи, які спрямовані на диференціацію її елементів від відповідних елементів рідної мови. Вправи на переклад сприяють чіткій та адекватній ідентифікації нового матеріалу, що і становить умови диференціації від відповідного матеріалу на рідній мові.

Досвід викладання російської мови як іноземної свідчить, що дотримання вимог зовнішньої мовної ізоляції забезпечує і внутрішню ізоляцію іноземної та рідної мов. А це головна умова автономного функціонування російської мови у іноземних студентів як засобу спілкування. Вправи на переклад є одним з засобів зовнішньої ізоляції. Тому, як тільки зовнішня іноземна мова переходить в розряд автономної внутрішньої мови, завдання на переклад втрачають свою актуальність. Відповідно до цього дані вправи ефективні та доцільні тільки в передтекстовому блоці.

Можна зробити висновки, що методично грамотний організований навчальний підручник з ефективними вправами як для аудиторної, так і самостійної роботи студентів забезпечить успішне вивчення російської мови як іноземної та оволодіння комунікативними навичками в професійно-навчальній сфері спілкування іноземних студентів

Отже, ми вважаємо доцільними складати контент підручника з російської мови як іноземної з великим обсягом тренувальних вправ, щоб викладач мав змогу вибірково використовувати найбільш ефективні вправи відповідно до рівня підготовки студентів. Подальше дослідження вбачаємо в удосконаленні організації структури підручника з російської мови як іноземної для студентів-медиків 3-4 курсів, а також у створенні електронних підручників з російської мови як іноземної, які б можна було використовувати не тільки для навчання, а й для контролю знань, навичок студентів-медиків.

Література:

1. Цыренова С. М. Отбор лексического материала по русскому языку для обучения монгольских студентов-медиков основам научной речи: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.02 / Цыренова Софья Малановна. – Москва, 1984. – 245 с.
2. Журомская Л. И. Актуальные проблемы преподавания русского языка как иностранного в группах с английским языком обучения / Л. И. Журомская // Культура народов причерноморья. – 2003. – № 37. – С. 345–348.
3. Зимняя И. А. Психология обучения неродному языку / И. А. Зимняя. – М.: Рус. яз., 1989. – 219 с.